

od nekih stavova iz svoje knjige, time što će ih pripisati svom junaku i tako učiniti delićem jednog psihološkog portreta; izbeći da se oni doživljavaju kao izričita propoved i steći tako za njih veću meru književne gipkosti.

No, psihološkog i individualnog uopšte, tu je ipak malo. I tamo gde ga ima, ono nije najuverljivije. Ni svest, ni doživljaj sveta Danojličevog junaka nisu bitno lična svest, već jedno opšte, intelektualno i sumnjičavo premeravanje života sveta. Da bi bio istinski junak (no, možda opet prosuđujemo sa stajališta koje pokušavamo da odbacimo: s gledišta postojeće, a ne nastajuće književnosti) njemu nedostaje i više psihologije, i više karaktera, i više samosvojnosti. Umesto toga on ima oko i duh, tako da sasvim nevidljiv ostaje onaj ko govori pred onim što govori. Danojliću je junak, nesumnjivo, bio potreban i uspeo samo kao glas koji govori, ne i kao neko koga njegovo govorenje bitno sačinjava. Ako mu je uopšte do te ravni knjige bilo više stalo, onda je ona, ipak, nedovoljno izgrađena. Konačno, reč je o junaku koji je posmatrač, a ne delatnik, koji, dakle, po mnogo čemu i nije junak i koji to ni u piščevoj nakani nije trebalo da bude.

Danojličeva knjiga i nije knjiga o dešavanju (inače bismo imali klasičan roman), već o gledanju, mišljenju i govorenju. Ako bismo tražili neki književni prostor kojem bi ova knjiga mogla pripadati (ili kojem bi bila bliska), onda bi to, možda, po nečem, bila i egzistencijalistička proza; pa i tu samo donekle. Bliskom egzistencijalističkoj prozi čini je gađenje (egzistencijalistima, nekim bar, tako blisko) na život i čoveka, na prljavštinu sveta; ali je dalekom egzistencijalistima čini odsustvo nekih drugih svojstava. Umesto njih u Danojlića je prisutniji crnohumorni cinizam, pa i satirični duh znan nam iz nekih ranijih njegovih knjiga, pa i neke dnevne teme prisutne samo u našem prostoru.

Knjiga »To« je niz posmatranja i razmatranja svakidašnjice koja je svakom dobro znana, ali baš zato često i previdana; ali i razmatranja koja su odveć često dovoljno poznata i koja bi nekada dopirala i do same granice trivijalnosti da ih Danojlić, sebi svojstvenim umećem, nije jezičkom svežinom, drskim cinizmom, snažnom i gustom metaforom, odvajao od te opasnosti i činio nemoguće: trivijalnosti svakodnevlja, pa i svakodnevnu misao o svakodnevlju, umeo je da obnovi i učini uznemirujućim udarcem po dremljivom životarenju.

Danojličeva posmatranja i razmatranja skoro nigde nisu jednosmerni, isključiva, tvrda. Retko se u ovoj knjizi stvari i pojave razmatraju iščupano, već uvek u životu i pokretnom svetu, uvek s analogijama, često ciničnim i razornim. Na većini stranica pisac odlazi k ružnom, vidljivom i nevidljivom, jer želi da uzdrma dremljive i zadovoljne. Njegov će junak, na primer, prezirati novine; podsmevaće se njihovom jeziku ili suvoparnom jeziku sudstva, pa će, recimo, navesti novinsku vest po kojoj je neki građanin osuđen što je »uznemiravao građane izmišljenim pričama«, da bi tu vest propratio komentarom »Pričanje koje uznemiruje: definicija dobre književnosti«.

»Uporno posmatrajući« novine, Danojličev junak će o posmrtnicama razmišljati:

»Ako se život ne može potvrdjivati plaćenim oglasima, smrt može.

Nestao je iz ovog sveta: najzad mu se nešto ozbiljno desilo.«

Vrlina knjige »To« je piščevo umeće da dovede u pitanje one ravni življenja koje su skoro izvan svakog pitanja, koje su toliko navika da više nisu ni život, već predživot ili uslov života. Vežbajući svoje »uporno posmatranje«, Danojlić pronicaje, pita se, misli. Posmatrajući svakodnevije, on dolazi i do »večnog«, do onog što je ljudska priroda i sudbina, što se može izbegavati, ali samo donekle — izbeći. Svaki novi dan je prepis starog, ponavljanje iste komedije koja se i ne primećuje:

»Domaćice kreću u potragu. Kao kokoške, kad se razmile.

Svakodnevno prikupljanje hrane. Velika je nesreća ljudskog roda što čovek ne ume da pase.«

Kao i na početku, i na kraju, posle ma i ovlašnog opisa knjige i izvesnog suđenja o njoj, vredelo bi postaviti naslovno pitanje: šta je »To«? Roman (želimo li taj pojam učiniti imalo upotrebljivim, tj. ne raširiti ga odviše) svakako nije, jer knjizi odviše nedostaje od onoga što obično romanom smatramo, i dešavanje i pravi junak. Nije ni anti-roman, jer je i ovaj, u svom odbijanju klasičnog romana, ipak stekao nekakav prepoznatljiv oblik. Vlastita piščeva odredba, »vežbe iz upornog posmatranja«, poetska je i kritički neupotrebljiva. Nazivi koji se koriste za književno »nečiste« oblike, kakvi su: zapisi, dnevnička proza, pesnička proza i slično imaju tu manu što su i sami odveć preširoki i neprecizni.

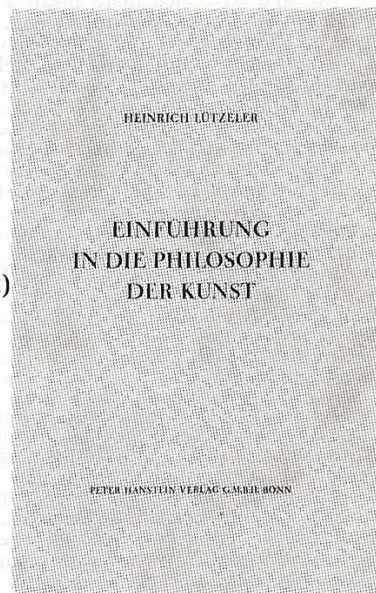
No, time što postavljamo pitanje šta je »To«, ne smatramo da je na njega niti nužno, niti moguće odgovoriti, već samo u upitnom obliku beležimo da književna reč ne samo traži, već i nalazi nove prostore; da književna reč može uvek iznova da bude bar delom na početku, vraćajući tako početku i kritičku reč koja se pred novim pojavama mora i sama odreći svojih znanja i početni pitanjima, ne odgovorima.

reagovanja

O čemu je riječ?

(odgovor m. damnjanoviću)

danko grlić

Razgovor o nekim temeljnim pitanjima estetike, teorije o stvaralaštvu ili bilo kojoj relevantnoj teoretskoj tematici, ima samo onda smisla ako ostane na problematskoj razini određene teze o kojoj se raspravlja. Bio sam stoga vrlo zadovoljan, pa i počašćen time što je moj članak »Estetika i teorija o stvaralaštvu« potakao jednog vrsnog, svjetski poznatog estetičara, odnedavno i sekretara međunarodne organizacije estetičara, da se osvrne na neke moje stavove. Nisam, dakako, jer poznajem njegov rad, djelovanje, čitav način mišljenja, pa i teoretske domete, očekivao da ćemo moći raspravljati o bitnim pitanjima, ali to za samu stvar doista nije presudno, jer određena teza može često upravo putem nekih usputnih antiteza, ukoliko su ozbiljno argumentirane, dobiti na teoretskoj relevantnosti i imati perspektivu višeg osmišljenja u sintezi.

U »Poljima« sam, međutim u poduljoj fusnoti uz članak »Stvaralačka delatnost i sreća«, pročitao ovo: »Da bi pokazao na nekim više-manje poznatim primerima kako su svi estetičari oduvek raspravljali i o stvaralaštvu, naš stručnjak navodi najpre H. Lützelera, pa zatim i neke druge. Tek posle toga on izlaže svoju tezu o odnosu 'Estetike i teorije stvaralaštva', o čemu ovde nije reč« (podcrtao D.G.). A o čemu je onda riječ? Ja otprilike u četiri petine članka, koji se osporava, govorim o tome zašto i kako smatram da je teorija o stvaralaštvu neprihvatljiva suvremenom pristupu umjetničkom, a kritičari mi kažu da o tome »ovde nije reč«. Poštovani duže Damnjanoviću, ali ako o tome ne želite ništa progovoriti, kako mislite osporiti moje prigovore, jer oni *stoje ili padaju* samo tada ukoliko se moja temeljna teza pokaže smislenom ili besmislenom. Vi mislite da možete oboriti neke moje zaključke a da o onome što zastupam ne progovorite ni jedne jedine riječi. Osporavate meni pravo da navodno osporavam teze o stvaralaštvu, ali zašto ja to činim, to vas se uopće ne tiče, i o tome ovde nije reč. Uszut kazano: ja nisam osporavao mogućnost da kongres za *estetiku* raspravlja o toj tezi (svaki kongres može raspravljati o bilo kojoj tematici, što se mene tiče, i o pticama pjevicama), ja sam samo stavio u sumnju da se iz *estetskog horizonta mišljenja* i iz parcijalnog pristupa stvaralaštvu kao izoliranom fenomenu, uopće dolazi do one dimenzije mišljenja iz koje se mogu danas postaviti bitna pitanja o umjetnosti, i to prvenstveno o suvremenoj umjetnosti. A šta o tome kaže M. Damnjanović: »Naš stručnjak se drži isključivo estetičkih teorija, pa je za njega načelno pitanje da li zaista dospeva 's onu stranu estetike' držeći se estetičkih teorija, i još E. Blocha, koji tu ne može biti od pomoći, ali o tome ovde nije reč«. Ja se, dakle, držim estetičkih teorija, to je poznato, nitko nije tako slijepo vjeran toj disciplini kao ja, »stručnjak«, pa se sada, dakako, kad sam tu, unutra, kao profesionalni čuvar tog obora, postavljala pitanje kako da dospijem, kad se držim estetike kao pijan plota, s onu stranu tog svog vlastitog plota kad trabunjam i kad nemam međunarodne motke koja bi me prebacila preko te granice, pa onda i ne mogu skočiti, a onda tu još dolazi i E. Bloch, koga se ja držim (zašto baš Bloch, kad u članku Blocha ni ne spominjem, to će sam bog znati), ali ni to držanje za Blocha mi neće pomoći, jer on uopće »tu ne može biti od pomoći«, ali sad, na koncu konca, zapravo, o svemu »tome ovde nije reč«. Stilski briljantno sročeno, sa zavidljivu-ćom estetskom sublimnošću, jasno, a istovremeno dubokoumno i precizno. No, sve to nije bitno, važno je ono na koncu: »O tome ovde nije reč«. Pa kad ni o tome nije riječ, o čemu onda uopće polemiziramo? Time bi zapravo valjalo zaključiti ovu »raspravu«, upućujući Vas naprosto da jednom, iznimno, pro-

* M. Danojlić, »To«, »Prosveta«, Beograd, 1980.

čitajte ono što sam napisao, i da to, ako vam je doista stalo do same stvari, pokušate osporiti.

No, ako Vi uopće niste pisali Vašu fusnotu — po vlastitom priznanju — da se sporite o jednoj teoretskoj tezi (što bih s velikom radošću pročitao i pokušao Vam bilo još jasnije izložiti svoju poziciju, bilo prihvatiti neke Vaše teze), to sam *prisljen* upitati se šta ste zapravo htjeli svojim napisom. Niste uvijek, mnogo poštovani kolega, bili tako jasni u svojoj namjeri kao ovaj puta. Htjeli ste pokazati moje *potpuno neznanje*: »Pri tome naš stručnjak otkriva sopstveno neznanje, najpre faktičko o nekim konkretnim stvarima, a zatim i nepoznavanje stanja problema u teoriji stvaralaštva uopšte i, naročito, u vezi s razvojem umetnosti u našem stoljeću.« To moje neznanje »uopšte« egzemplificira se najočitiije na primjeru H. Lützelera, a zatim se citira i mnoštvo drugih autora (Bayer, Lalo, Souriau, Morawski, Hausman, Bloch, Tatarkiewicz,¹ Biemel,² Landmann, Scheler, Passeron, Hübner, Bahm, Valery, itd. itd.), navode se kongresi u Njemačkoj, Španiji, Poljskoj, Americi itd. itd. i tako me se dobrohotno podučava i otkriva šta sve ne znam i što bih sve morao naučiti. Kad sve to naučim, onda mi se neće desiti »zasluženi peh«.

To što ja sve to ne znam, i uopće moje minorno znanje, pa i moja oskudna opća kultura, moglo bi biti naprosto moja privatna stvar koja nije zanimljiva za javnost, stvar lošeg školovanja, nedoučenosti, primitivizma ili kratkog pamćenja, i de facto o svemu tome nije uopće, kako Vi, poštovani kolega, mislite, ovisno da li stoji ili ne stoji moja teza. Ja sam tako nezalica, i to je u redu. Ali u svom »faktičkom« nepoznavanju literature ja ipak mogu nešto zastupati što može biti smisljeno. No najapsurdnije je pri tom to da sva ta imena koja ste naveli, i mnoštvo drugih koje niste (vjerujem da time niste iscrpili svoju galeriju stručnjaka), *potvrđuju* moju tvrdnju o tome da su o stvaralaštvu napisane »ne pojedine knjige već čitave biblioteke«. Upravo zato što nisam čitao htio dulje »ugnjaviti« s navođenjem takvih imena, što se mogu »naći u svakoj standardnoj povijesti estetike«, ja sam ih ispuštio, a evo Vi ih, jer vjerovatno niste toliko osjetljivi na dosađivanje, dodajete, i tako još iscrpnije *potkrepljujete* moju tezu. Ja sam samo u svojoj naivnosti izrazio čuđenje što neki smatraju da »to pitanje nije još do sada uopće raspravljano unutar estetike«, a Vi ste se vjerovatno prepoznali među tim nekim,³ pa sada, ne shvaćajući uopće što činite, navodite autore kako bi potvrdili (a ne oborili) tu tvrdnju. Nije li to, najblaže rečeno, nešto što je vrlo daleko od elementarne logike? No, to je tipično sljepilo znalaca: važno je da on zna, da ima u pripremi mnoštvo knjiga i naslova, kongresnih materijala, imena; čemu služi njihovo navođenje, to nije važno. Važno je samo da ih bude što više, jer će tekst djelovati učeno. Svi će biti zadržljivi stručnim znanjem svjetskog erudite. To je klasičan primjer »suzenja svesti« kako ste se Vi, poštovani kolega, o meni izvoljeli izjasniti.

No, ako tom znalcu ne polazi uvijek za rukom da bude logičan i misaono dosljedan, to još uvijek ne znači da nije u stanju nekom drugom dokazati neznanje. Premda »mnogoznanje ne čini mudrost«, to je ipak vrlo dražesno nekome koji je u svojoj skribomanskoj pasiji napisao četiri toma povijesti estetike i nekoliko leksikona, pokazati elementarno nepoznavanje »faktičkih činjenica« njegove vlastite struke. Kako se to, dakle, evidentno vidi moje neznanje?

Ono počinje, i najjasnije se utvrđuje, na primjeru Heinricha Lützelera, kod kojeg sam, eto, već na prvom koraku, »doživio« »zasluženi peh«. Šta ja ne znam o Lützeleru? Ne znam — i to skrušeno priznajem — kako je rekao »da su Zagreb i Beograd podjednako nezanimljivi gradovi«. Ali to nije sve: Ja ne znam da je on »po svom osnovnom obrazovanju istoričar umetnosti«. »Naš stručnjak — kaže ironično profesor Damnjanović — kaže da je Lützeler estetičar, što baš nije sasvim tačno, jer je Lützeler počev od 1946. sve do nedavno, kada je emeritiran, bio direktor Instituta za istoriju umetnosti i po svom osnovnom obrazovanju on je istoričar umetnosti. Naravno, on je estetičar koji se, prema podatku našeg stručnjaka, bavio i analizom stvaralačkog akta itd.« Ja tvrdim, dakle, da je on estetičar. To, doduše, čak kao »naravno«, tvrdi i profesor Damnjanović, ali drugo je kad to tvrdim ja, a drugo on. Lützeler, dakle, i jest i nije estetičar, on zapravo nije estetičar, jer to »baš nije sasvim tačno«, ali on je »naravno estetičar«. Hvatam se za glavu, ali moja je glava slaba i prazna i teško će izdržati daljnje prijekore. Jer što ja, nakon sve te zavrzlake oko estetike, ipak evidentno ne znam? Tu mi neće pomoći nikakve sofistikerije: ja nemam pojma da je on i »istoričar umetnosti«, pa je dobro da me znalac na to očinski upozori. U četvrtom tomu *Estetike*, gdje iscrpno pišem o H. Lützeleru, ja za njega (na str. 49) kažem: »njemačkog povjesničara umjetnosti i estetičara«. Na str. 267 leksikona »Filozofija« (Mozaik znanja) kao temeljnu kvalifikaciju za njega pišem: »nemački istoričar umetnosti i estetičar«. No, ja ne znam ipak to da je on »napisao jednu svetsku istoriju umetnosti«. Osim te knjige, koju posjedujem i koja je također navedena u *Estetici IV* i u leksikonu »Filozofija«, ja spominjem još drugih sedam knjiga tog autora, od kojih pet mogu uvijek posuditi profesoru Damnjanoviću. No, sve to za mog podučava-

telja nije toliko značajno, pa bi se čak moglo još nekako dobrohotno i preskočiti. Ali postoji još nešto što ja, to jest »naš stručnjak pouzdano ne zna« (podcrtao M. Damnjanović): »Treba najzad, u vezi s Lützelerom, da pomenem nešto što naš stručnjak pouzdano ne zna. Lützeler je, naime, u doba nacizma napisao »Einführung in die Kunstphilosophie«, 1934, što se samo pod posebnim uslovima može dobiti u bibliotekama, jer je objavljena u formi tzv. Lieferungswerk«. Tu sam konačno nadljudao! »Naš stručnjak«, to jest ja, eto evidentno ne zna što Damnjanović zna (a što on sve još zna što ja ni ne slumim!), ja nikad nisam vidio ovo najznačajnije djelo autora čije ime bezobrazno i neodgovorno citiram. I pogledajte sada moju erudiciju i uspo-redite je s onom »našeg stručnjaka«. Ja, M. Damnjanović, znam čak i za takva izdanja za koja drugi ne znaju i koja su izuzetno rijetka, a naš stručnjak ne respektira to moje znanje i umjesto da od mene uči, on bagatelizira moju zadržljujuću bibliografsku upućenost. Zato je »zaslužio« ovaj »peh« koji je doživio.

Ponavljam: kad ja uopće ne bih ni čuo ni znao za niz autora i knjiga, pa ni za ovu Lützelerovu, to ama baš ništa ne bi govorilo protiv mojih teza o teoriji o stvaralaštvu. Kakve uopće smislene veze ima ta Lützelerova knjiga s mojom temeljnom tvrdnjom? No, kad je već riječ o »pehu«, o znanju i poznavanju, morat ću teško razočarati našeg velikog znalca i na njegovom vlastitom terenu. On, dakako, nije morao znati da mi je upravo tu knjigu poklonio sam Lützeler (pa čak i njen prijevod na slovački); ali ako je već bio tako siguran (»pouzdanost ne zna«) u moje neznanje, mogao je upravo o toj knjizi (kojoj, uostalom, ne zna niti točan naslov — ne »Kunstphilosophie«, već »Philosophie der Kunst«), i o njenim bitnim stavovima pročitati već u mojoj knjizi »Umjetnost i filozofija« (Zagreb, 1965, str. 72—75), a zatim vrlo iscrpno i u *Estetici IV*, na str. 49—52. Ne, kako ironično primećuje Damnjanović, »prema podatku našeg stručnjaka«, već upravo na str. 66—71, te nevelike knjižice (95 str.). Lützeler vrši analizu stvaralačkog akta. Kako bi bila vidljiva profesoru Damnjanoviću, jer on, kako proizlazi iz njegova teksta, nije ništa pročitao što sam napisao,⁴ šaljem fotokopiju naslovne stranice te knjige, pa će je tako, listajući, možda ipak vizuelno zapaziti. Doista, »peh«. Iskreno žalim, mnogo poštovani kolega.

Da, što veli naš međunarodni estetičar, sažmemo.

1. Ja sam tvrdio da su o stvaralaštvu iz estetskog horizonta napisane čitave »biblioteke knjiga«. Damnjanović navodi još neke. Šta je time dokazao? Da ta tema nije prvi puta stavljena na dnevni red ovog kongresa, što je bila, nasuprot Damnjanoviću, početka moja tvrdnja.

2. Ja nisam osporavao da kongres za *estetiku* raspravlja o temi stvaralaštva. Smatrao sam samo da se »egzistencija stvaralaštva ne može naprosto spoznati, i to ne samo zato što kreacija razara objektivnu ili neutralnu predmetnost svakog predmeta, već i zato što se ona uopće ne može učiniti tek čistim zasebicitim spoznajnim predmetom, jer je njena opstojnost konstitutivni dio djela, kao što je i samo djelo objektivirana kreativnost«. Estetika je često, umjetno izdvajajući stvaralaštvo iz cjeline umjetničkog, pokušala stvoriti iz njega svoj fiksni, predmetno obradeni predmet, što bi se zatim spoznavao. To su granice takve spoznajnoteoretske estetike. Pri tom sam, međutim, također napisao i ovo: »Ne mislim, dakako, da i ta istraživanja ne mogu biti u određenim slučajevima zanimljiva, pa i vrijedna, da ne mogu kadikad prijeci i svoje vlastite granice ili biti, ako su metodološki konzekventno provedena, od koristi za neke posebne uvide. Samo pri tom ne valja misliti da se nalazimo na dosad nepoznatom području, da smo otvorili ephopalu novu stranicu, ni to da se uopće nalazimo u onom horizontu filosofiranja koji je doista primjeren sagledavanju biti umjetnosti u ovom našem svijetu«. Oponent, koji osporava moj članak, o ključnoj tezi tog istog članka ne želi reći ni jednu jedinu riječ.

3. M. Damnjanović koncentrirao se, međutim, na to da dokazuje moje neznanje. Kako mu je to uspjelo može svatko ne samo zaključiti nego i vidjeti.

Na koncu samo još mali »nenaučni dodatak«. Zbog njega samog i njegovog ugleda kao velikog znalca, molio bih kolegu Damnjanovića da svoje buduće poduke malo pomnije spremi, pa mu se neće desiti »peh« kao ovog puta. Ja cijenim erudiciju, znanje i poznavanje M. Damnjanovića i nikad to nisam stavljao u sumnju. Ali zašto ima potrebu da se stalno dokazuje samo što većom hrpom imena, zašto o njima ili o bilo kojem estetskom problemu sam nešto ne kaže, zašto jednom ne iskaže bilo kakvu, lošu ili dobru, pametnu ili manje pametnu, odgovornu ili neodgovornu, ali *svoju* tezu ili ocjenu. Ja unaprijed priznajem; on, koji tako često i naveliko interpretira i trećerazrednu literaturu, on, koji prijateljuje s međunarodnom elitom estetičara, leti na sve kontinente, prisustvuje svim mogućim i nemogućim kongresima, sjedi na sjednicama internacionalnih društava bel esprit, tamo preuzima obaveze i za kongrese u našoj zemlji,⁵ sigurno će, ako se potruđi, naći više meni nepoznatih imena. Možda zato, u žurbi, zbog međunarodnog kongresnog filosofiranja — nedavno je eto, kažu, skoknuo i do Japana — ne-

ma dovoljno vremena, ali tada je, da se eufemistički izrazim, doista bezobrazno i nedopustivo olako se nabacivati tuđim neznanjem. Ostavite me po strani svojih ambicija, pustite me da radim svoj posao, a Vama želim sretan put i dobru zabavu u vašem putujućem društvu međunarodnih intelektualnih vedeta i estetičara, tih lijepih ljudi što se tako ljupko dive ljepoti ovog najljepšeg od svih mogućih svjetova.

NAPOMENE:

¹ Usput: ne piše se Sourain in Tatarkevich, velenučeni kolega, no odbijamo to na štamparske pogreške.

² Za Biemela, doduše, dobrohotno tvrdite da je u »neposrednom kolegijalnom odnosu« sa mnom, pa njega eto, vjerovatno slučajno, poznajem.

³ Ja nigdje nisam spomenuo ime M. Damjanovića među onima koji su tvrdili da je prvi puta stvaralaštvo stavljano na dnevni red estetskih rasprava. Ipak, on se prepoznao i našao se uvrijeđen. To me podsjeća na priču o pređaču koji je u punoj dvorani ustvrdio: »Na svijetu postoji velik broj smuđnjaka«. Na to je ustao jedan slušalac i energično izjavio: »Ja se ne dam vrijeđati« — i uz proteste napustio dvoranu.

Politološka istraživanja prakse samoupravnog preobražaja

(između dostignuća, limita i perspektiva)

dimitar mirčev

Razvojem odnosa socijalističkog samoupravljanja u društvu, čemu je i sama dala veliki doprinos u smislu oblikovanja svesti, prakse i pravaca kretanja, politička nauka u nas, kao uostalom i nauka uopšte, stekla je nove i izvanredno široke mogućnosti ostvarivanja svojih društvenih funkcija.

Ona je, pre svega, stekla pretpostavke da se oslobodi jednog fundamentalnog limita, tipičnog za položaj i funkcije tradicionalne političke nauke: da istražuje politički život i ponašanje jedne klase, a za račun druge klase, da vezuje svoje saznanje, kritičke i svesno-usmeravajuće funkcije na osi političkih objekata i subjekata koji reprodukuju određeni politički poredak.

Politička nauka u samoupravnom društvu, dakle, stekla je mogućnost da svoje saznanje, kritičke i idejno-teorijske funkcije ukomponuje u kretanje podruštvljavanja politike i upravljanja, u proces ukidanja dihotomije društva i politike, i prevazilaženja istorijske podele objekata i subjekata u političkom poretku. Samim tim, izuzetno je proširen, mada ne i sasvim iskorišćen, prostor slobode saznanja, kritike života i politike, ulaženja u stvarne determinizme i društvenu uslovljenost političkog kretanja, kao i u proces ozbiljenja naučnih saznanja — urastanjem u preobražavajuću praksu rada kao nosioca novih društvenih odnosa i samoupravljačke strukture.

Ti parametri položaja, funkcija i vokacije političke nauke u samoupravnom društvu iziskivali su od nje da se radikalno oslobodi elemenata bića nauke srasle i strukturirane u svesti građanstva ili etatizma. U idejno-teorijskom pogledu tradicionalna politička nauka ulazila je u mehanizme i fenomenologiju političkog života, a ostajala na površini stvarnog života. U svakom slučaju, i kada je bila kritički usmerena, ona je samo potvrđivala dihotomiju političkog i stvarnog života, i sama je bila deo te dihotomije. Ona će i u susretu s empirijom i kretanjima političkog života samoupravnog društva, i samoupravljanja uopšte, pokušati da ga spozna, kritikuje i osmisli na liniji te dihotomije, dokazujući da je ono kao autohtona kategorija i praksa — nemoguće, ili da u praksi reprodukuje suštinu građanskog ili etatističkog sistema. Izraz koji se idejno-teorijski nudi je ili približavanje i korigovanje samoupravnog sistema u smislu »čiste« demokratije građanskog tipa, ili »realne« demokratije etatističkog tipa.

Politička nauka samoupravnog društva oslobođena je opsesije ili negacije te dihotomne strukture u svom saznanju i teorijskom aparatu, jer ima pred sobom i istražuje društvo koje i praktično nadilazi dihotomiju političkog i stvarnog života, koje ukida tu dihotomiju u praksi vlastitog preobražaja. Fakticitet samoupravnog društva, društva sui generis, društva koje je, u isto vreme, i društvo istorijske specifičnosti, nameće i političkoj nauci izgradnju posebnih i razvijenih teorijskih i metodoloških instrumenata da bi se taj fakticitet objektivno saznao i osmislio.

⁴ On je uvaženi glavni urednik časopisa »Za umetničku, istorijsku i filozofsku kritiku« »Književna kritika«, dakle jednog specijaliziranog časopisa koji se bavi pitanjima što sam ih obradio u četiri toma svoje »Estetike«, najveće dosad napisane povijesti estetike u svijetu. On nije smatrao da je potrebno o tom djelu koje je štampano ovdje kod nas, a ne u Japanu ili Australiji, objaviti i jedan jedini redak. To nikako ne spominjem zato jer bi mi bilo stalo da on, ili bilo tko njemu sličan, piše o tim knjigama, već samo zato da dokumentiram ignoranciju i superiornost svjetskih veličina za koje je taj proizvod (o kojem inače mogu imati i najgore mišljenje, ali ga, na žalost, ne mogu proglasiti nepostojećim), samo provincijska, nevažna, kolonijalna roba o kojoj ne treba trošiti ni riječi.

⁵ Usput rečeno, Vi, duže Damjanoviću, koji ste, ne konzultirajući nikog, preuzeli da organizirate jedan kongres, pa i našli ponešto turističke publike za tu svečanost, zadužili ste i mene i druge da u djelo provedemo tu vašu veličnu zamisao. No, samim tim što ste me odredili da budem u vašem organizacionom komitetu, ja još tamo nisam bio, niti sam pristustvovao bilo kojoj sjednici tog komiteta. Molim Vas stoga, premda zauzimam visoku međunarodnu funkciju, pa me gotovo od Vas strah, da me ubuduće brišete iz svih mogućih i nemogućih organizacionih komiteta koje budete konstituirali.

Nije dovoljno reći da ti instrumenti proizilaze iz analize, razvijanja i primene izvornih premisa marksističke društvene teorije i filosofije. Zatim, ne radi se samo o operacionalizaciji tih premisa na uslove jednog modernog društva, niti samo o njihovoj primeni u slučaju konkretnog društva.

Radi se, zapravo, o učešću naše nauke u uspostavljanju celovitog, zaokruženog, ali i otvorenog teorijskog sistema marksističke političke nauke, sistema kojem su klasiци dali konture, analitičke osnovne i idejno jezgro. Ona jeste u poziciji da dá značajan doprinos tom sistemu danas, jer prvo, nije dogmatski u »odbrani« marksizma, niti kritički »protiv« marksizma; i drugo jer pred sobom ima empirijsko društvo u kojem se marksistička teorija i praktično verifikuje, izvorno obnavlja i razvija kao potreba samog društvenog kretanja.

Jedan od bitnih doprinosa u tom smislu jeste shvatanje da se na kretanja u modernom društvu, koja, u celini govoreći, idu u pravcu socijalističkog preobražaja, ne može gledati i sagledavati ih teorijskim i metodološkim postupcima tradicionalne političke nauke. Jer, u meri u kojoj kretanja ka socijalizmu, danas kretanja u suštini samoupravljačkog karaktera, i kretanja u samoupravnom društvu posebno, negiraju, preobražavaju i ukidaju političke i društvene aranžmane tradicionalnog političkog društva, uključujući i onog etatističkog socijalizma, u istoj meri politička nauka mora da etatista, a u našoj stvarnosti i stvara, teorijske i metodološke instrumente koji će objektivizirati saznanje tih kretanja i te stvarnosti. To znači da na moderno društvo, na društvo koje sublimira kretanje ka socijalizmu, na samoupravno društvo, treba gledati aparaturom koja odgovara zakonitostima, njegovim istorijskim i specifičnim oblicima kretanja i preobražaja.

Ovo nije podloga ili poziv za relativiziranje puteva i epistemoloških osnova naučne analize; naprotiv, to je poziv na objektivnu naučnu analizu. Do sada je svaki teorijski sistem politike bio eshatološki određen i završen okvirom svog društva; završavao je u filosofiji prakse i odnosa svog društva. Samoupravno društvo kroz svoje odnose, praksu i svest stvara taj sistem na temeljima slobode, na temeljima svesti slobodno udruženog rada. To je teorijski sistem koji, najzad, otvara i zbiljski problematizira pitanja slobode, otvarajući empiriju društva prema budućnosti.

Teorijski govoreći, iz horizonta naučnog tretmana politike u nas opadaju, u praksi s manje ili više uspeha, tradicionalno prevalentni pristupi normativizma, istoricizma, institucionalizma i drugih invalidnih pristupa društvenoj stvarnosti i političkoj nadgradnji. Ti su pristupi bili van korelacije političke i društvene sfere, i bili su samo potvrda podvojenosti tih sfera i u naučnom mišljenju i postupku. U horizontu političke nauke samoupravnog društva javlja se stvarni život, rad i praksa udruženog proizvođača, za koga je upravljanje ili politika samo instrument ka slobodi, ne i sloboda sama.

Drugi momenat je u tome što se istorijska inverzija položaja društva i politike obavlja ne aktom političke revolucije, nego procesom socijalne revolucije. A proces socijalnog preobražaja odvija se ipak u uslovima političkog društva, a pavisoko politiziranog društva. Značajno je to što se politička nauka nije teorijski zaustavila na aktu političke revolucije, nego je nastavila da prati i proučava zakonitosti socijalnog preobražaja i relaciju tog preobražaja i politike. Dijalektika društvenog i političkog kretanja, snaga i nosilaca tog kretanja dolazi rastući u analitičku prizmu nauke.

Dugo vreme je, osobito tradicionalna, politička nauka društveni i politički preobražaj tretirala kao devijantnu pojavu, smatrala ga je patološkim u odnosu na stabilirani poredak. Politička nauka samoupravnog društva smatra ga revolucionisanjem društva, kretanjem ka slobodi društva i čoveka. Citava geneza jugoslovenskog društvenog i političkog sistema i strukture bila je temeljna potvrda ispravnosti tog tretmana.